

Լ. Հ. ՎԱԼԵՍՅԱՆ

ՏՆՏԵՍԱ-ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԴԵՏՆԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆՎԻՐՎԱԾ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑՆԵՐԻՆ

Ս/Ք հունիսի 26-ից 30-ը Ֆրանսիայի Ստրասբուրգ քաղաքում տեղի ունեցավ տնտեսա-աշխարհագրագետների միջազգային հավաք, որը նվիրված էր կազմակերպչական տեսակետից իրարից անկախ, բայց թեմատիկայով սերտորեն կապված երկու միջոցառումների: Առաջինը Միջազգային Աշխարհագրական Միության տնտեսական շրջանացման մեթոդների հանձնաժողովի 5-րդ պլենար նիստն էր, երկրորդը՝ «Շրջանացումն ու զարգացումը» (խոսքը նոր զարգացող երկրների մասին է) միջազգային սեմինարը:

Տնտեսական շրջանացման մեթոդների հանձնաժողովը ստեղծվել է 1960 թ. Միջազգային Աշխարհագրական Միության Ստոկհոլմի 19-րդ կոնգրեսի կողմից: Նրա հիմնական իսկիւրն է համարվել «...վերլուծել ու համադրել տարբեր երկրներում կատարվող տնտեսական շրջանացման պրոբլեմների աշխարհագրական հետազոտությունների նպատակներն ու մեթոդները՝ ինչպես գիտական տեսության զարգացման, այնպես էլ նրա գործնական կիրառման բնագավառում»:

Սույն՝ 2-րդ պլենար նիստը վերջինն էր և կոչված էր մշակելու հանձնարարականներ 1968 թ. Դելիում կայանալիք Միջազգային Աշխարհագրական Միության 21-րդ կոնգրեսին ներկայացնելու համար:

«Շրջանացումն ու զարգացումը» միջազգային սեմինարը հրավիրված էր ֆրանսիական աշխարհագրագետների նախաձեռնությամբ և կոչված էր ի մի բերելու զարգացող երկրների տնտեսական շրջանացմանը նվիրված աշխատանքների արդյունքները և նպաստել նրանց հետագա ընդլայնմանն ու աշխուժացմանը:

Ստրասբուրգ էին ժամանել աշխարհի մոտ 20 երկրների ավելի քան 100 ներկայացուցիչներ, որոնց թվում էին այնպիսի ականավոր գիտնականներ, ինչպիսիք են Կ. Ջևոնսկին, Ս. Լեշինսկին, Ա. Վրուբելը (Լեհաստան), Հ. Բոբեկը (Ավստրիա), Բ. Բերրին (ԱՄՆ), Մ. Բլաժեկը (Չեխոսլովակիա), Ե. Ժույարը, Ժ. Դրեշը, Գ. Տրիկարը (Ֆրանսիա):

Սովետական Միությունը ներկայացված էր մեծաթիվ դելեգացիայով, որի կազմի մեջ մտնում էին միութենական ու հանրապետական ակադեմիկոսների և գերատեսչական գիտա-հետազոտական ինստիտուտների հետևյալ 12 ներկայացուցիչները՝ Ա. Մինցը (դելեգացիայի ղեկավար, ՍՍՀՄ ԳԱ Աշխարհագրության ինստիտուտ), Լ. Կարպովը, Ի. Բասովան, Լ. Նոշյովկինան (ՍՍՀՄ ԳԱ Համաշխարհային էկոնոմիկայի և միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտ), Ի. Կոմարը, Մ. Պոլովիցկայան, Գ. Սդասյուկը (ՍՍՀՄ ԳԱ Աշխարհագրության ինստիտուտ), Յու. Լիպցը (ՍՍՀՄ ԳԱ Կենտրոնական տնտեսագիտական-մաթեմատիկական ինստիտուտ), Կ. Լեյկինան (Գիտական և տեխնիկական ինֆորմացիայի համամիութենական ինստիտուտ), Է. Ախմեդովը (Ուզբեկ. ՍՍՀ ԳԱ տնտեսագիտության ինստիտուտ), Վ. Տարմիստոն (էստոնական

ՍՍՀ ԳԱ տնտեսագիտության ինստիտուտ), Լ. Վալեսյանը (Հայկական ՍՍՀ ԳԱ երկրաբանական գիտությունների ինստիտուտ):

Կենտրոնական զեկուցումով՝ «Տնտեսական շրջանացումը. հաշվետվություն առաջընթացի մասին» հանդես եկավ Տնտեսական շրջանացման մեթոդների հանձնաժողովի նախագահ Կազիմիր Զևոնսկին: Բացի հանձնաժողովի աշխատանքների ամփոփումը լինելուց, այնտեղ փորձ էր արված գնահատելու նաև տնտեսական շրջանացման, իբրև գիտական պրոբլեմի, արդի բովանդակությունը և ուսումնասիրվածության վիճակը:

Նշվեց, որ շնայած հանձնաժողովը անցած 7 տարիների ընթացքում չի կարողացել լուծել Կոնգրեսի առաջադրված բոլոր խնդիրները, այնուամենայնիվ նա կատարել է հսկայական դրական աշխատանք, որը բարյացակամ վերաբերմունքի է արժանացել միջազգային գիտական հասարակայնության կողմից: Ներկայումս դժվար է գտնել տնտեսական շրջանացմանը նվիրված որևէ լուրջ հետազոտություն, որը կարողանա շրջանցել հանձնաժողովի կատարած կազմակերպչական և գիտա-մեթոդական աշխատանքները:

Գիտական աշխույժ վիճաբանություն առաջացավ տնտեսական շրջանացման բովանդակության և խնդիրների բնութագրման շուրջը: Զեկուցողը այն դրույթն էր զարգացնում, որ գոյություն ունի «տնտեսական շրջանի» երեք տարբեր հասկացողության:

1. Շրջանը (տարածական միավորը) հետազոտման բազիս և միջոց է: Սրա մեջ են մտնում նաև վիճակագրական (ըստ վիճակագրական որևէ ցուցանիշի առանձնացված) շրջանները:

2. Շրջանը միջոցառում իրականացնելու միջոց, միավոր է (կազմակերպչական, վարչական, պլանային շրջաններ):

3. Շրջանը ռեգիոնալ վերլուծության ու գիտական հետազոտության նպատակ ու արդյունք է (օբեկտիվորեն գոյություն ունեցող շրջաններ):

Այս տեսակետի քննադատությամբ հանդես եկան մի շարք գիտնականներ, այդ թվում և սովետական պատվիրակության անդամները: Հիմնական առարկությունը հանգում էր նրան, որ տնտեսական շրջանը տնտեսական զարգացման արդյունք է, արտադրողական ուժերի տերիտորիալ համակցության որոշակի որակ, որը օբեկտիվորեն գոյություն ունի բնության մեջ: Տնտեսական շրջանների առաջարկվող դասակարգումը ժխտում է նրանց օբեկտիվ գոյության սկզբունքը, ըստ որում տերիտորիայի ամեն մի կտոր, անջատված թեկուզ և ձևական ու պատահական ցուցանիշով, համարվում է տնտեսական շրջան:

Տնտեսական շրջանացման տեսական ու գիտա-մեթոդական հարցերին նվիրված զեկուցումներից հիշատակության արժանի է պրոֆ. Վ. Բերրիինը (Չեկագոյի համալսարանի աշխարհագրական ֆակուլտետ) և պրոֆ. Ա. Վրուբելինը (Լեհաստանի գիտությունների ակադեմիայի աշխարհագրության ինստիտուտ):

Քննարկելով տնտեսական շրջանացման մեթոդների կատարելագործման պրոբլեմը, նրանք ապացուցում էին աշխարհագրության «մաթեմատիզացիայի» անհրաժեշտությունը: Նրանք սեմինարի մասնակիցներին ներկայացրին այդ ուղղությամբ կատարվող սեփական աշխատանքների որոշ արդյունքները: Հետաքրքրական է նշել, որ տնտեսական աշխարհագրության ու մասնավորապես տնտեսական շրջանացման մեջ մաթեմատիկական մեթոդների կիրառման բնագավառում լուրջ աշխատանքներ են կատարվում նաև Ֆրանսիայում: Այդ աշխատանքների մասին նույնպես ներկայացվեցին զեկուցումներ, բայց միաժա-

մանակ իրեն զգացնել սովեց այն ներքին հակասությունը, որը ըստ երևույթին, գոյություն ունի տնտեսական աշխարհագրությունը սովելի կիրառական, կոնստրուկտիվ ուղղություն հաղորդելու կողմնակիցների և աշխարհագրության ֆրանսիական դասական դպրոցի կողմնակիցների միջև։ Վերջինիս բացահայտ պաշտպանությամբ հանդես եկավ, օրինակ, պրոֆ. Ժ. Դրեշը (Սորբոնի համալսարանի աշխարհագրության ֆակուլտետ)։

Արտասահմանյան գիտնականների ներկայացրած աշխատանքներից որոշակի հետաքրքրություն են ներկայացնում նաև պրոֆ. Հ. Բոբեկի (Վիննայի համալսարանի աշխարհագրության ինստիտուտ) և պրոֆ. Ս. Լեշչինսկու (Լեհաստանի ԳԱ աշխարհագրության ինստիտուտ) զեկուցումները՝ նվիրված կոմպլեքսային տնտեսական շրջանների սոցիալ-տնտեսական զարգացման մակարդակների համադրման մեթոդների մշակմանը և աշխարհի պետությունների խմբավորմանն ու դասակարգմանը։ Սակայն երկու զեկուցումների համար էլ բնորոշ էր տերիտորիաների զարգացման գործում սոցիալ-բաղաժանյան գործոնների նշանակության թերագնահատումը։

Մեծ հետաքրքրությամբ լսվեցին սովետական գիտնականների հաղորդումները։ Բացի այն, որ ի տարբերություն նախորդ բոլոր միջազգային աշխարհագրական համաժողովների, այս անգամ սովետական պատվիրակությունը ամենից ավելի մեծաքանակն էր (սեմինարի կազմակերպիչներից՝ ֆրանսիացիներից հետո), նա առաջնակարգ տեղ էր գրավում նաև ներկայացված զեկուցումների թվով։ Աշխույժ հետաքրքրություն առաջացրին մասնավորապես Ա. Մինցի «Բնական ռեսուրսների օգտագործման ազդեցությունը տնտեսական շրջանների ձևավորման վրա», Լ. Կարպովի «Ինդուստրիալ կապիտալիստական երկրների զարգացած և ետ մնացող շրջանների դասակարգումը», Գ. Սդասյուկի «Պետության դերը Հնդկաստանի տնտեսական շրջանների զարգացման գործում» և այլ զեկուցումներ։

Սեմինարին և հանձնաժողովի նիստին ներկայացված մնացած զեկուցումները հիմնականում նվիրված էին առանձին երկրների (գլխավորապես Աֆրիկայի ու Ասիայի զարգացող երկրների) տնտեսական շրջանացման կոնկրետ պրոբլեմների վերլուծությունը։

Զորսօբյա նիստերից հետո, հունիսի 30-ին կազմակերպվեց մեկօրյա էքսկուրսիա դեպի Հոենոսի հովիտն ու Վոգեզները։ Բացատրություններ էր տալիս պրոֆ. Ե. Ժույարը։ Բնական լանդշաֆտներից բացի հնարավորություն ունեցանք ծանոթանալու էլզասի գյուղատնտեսական տիպիկ շրջանների, մի քանի մանր քաղաքների ու գյուղաքաղաքների, «Բոկել» ընկերության գինեգործարանի, Ստրասբուրգից հարավ, Հոենոսի վրա վերջերս կառուցված հիդրոէլեկտրակայան կոմպլեքսի, ինչպես նաև մի շարք պատմական ու ճարտարապետական հուշարձանների հետ։ Էլզասի գյուղատնտեսությունը աչքի է ընկնում բարձր ապրանքայնությամբ և մասնագիտացված է արդյունաբերական խաղողագործության, գալյուկի և հացահատիկային կուլտուրաների (գարի, ցորեն, եգիպտացորեն) մշակության մեջ։ Ըստ որում գալյուկն ու գարին օգտագործվում են ոչ միայն տեղում գարեջրի արտադրության համար, այլև զգալի քանակությամբ արտահանվում են։ Մեզ պատմեցին, որ վերջին տարիներս հարթավայրային շրջանում դաշտավարության արագ մեքենայացման և արտադրության շահավետության բարձրացման կապակցությամբ Վոգեզների լեռնային գյուղատնտեսությունը շղիմանալով մրցակցությանը՝ խորը ճգնաժամ է ապրում։

Ստրասբուրգի Ֆրանսիայի միջին մեծության քաղաքների շարքին է դասվում (շուրջ 250 հազ. բնակիչ), բայց իր տրանսպորտային հարմարավետ դիրքով (գետային, երկաթուղային, խճուղային ու օդային ճանապարհների հանգույցում) առանձնահատուկ տեղ է գրավում: Բնկած լինելով Արևմտյան Նիդրլանդի խոշորագույն գետային ուղու վրա, Ֆրանսիայի և ԳՖՀ սահմանագլխին, նա առաջնակարգ դեր է կատարում Ֆրանսիայի արևելյան շրջանների արտաքին կապերի զարգացման գործում: Քաղաքը կարևոր կենտրոն է եղել դեռևս միջին դարերում: Պատմականորեն նա ձևավորվել է Հռենոսի վտակ Իլ գետի և վերջինիս բազուկներից մեկի միջև ընկած կղզու վրա, ժամանակակից վիճակով կառուցապատվել է հիմնականում 19 և 20-րդ դարերի ընթացքում, չնայած որ նշված գետերի ափերին մինչև այժմ էլ դեռ պահպանվում են 15—16-րդ դարերում կառուցված 2 և նույնիսկ 3 հարկանի բնակելի շենքեր: Քաղաքն ունի զարգացած թեթև ու սննդի արդյունաբերություն, որի նշանակությունը, իհարկե դուրս է գալիս էլզասի սահմաններից: Մանր արդյունաբերությունը ներկայացված է նշված ճյուղերը, ինչպես նաև գետային ու երկաթուղային տրանսպորտը սպասարկող արտադրություններով:

Քաղաքի բնակիչների հպարտության առարկան է Ստրասբուրգի Մայր Տաճարը՝ գոթական ճարտարապետության հայտնի կառույցներից մեկը, որը ըստեղծվել է Փարիզի Աստվածամոր տաճարի ուղղակի ազդեցությամբ:

Քաղաքի նոր շինարարությունը կենտրոնացված է արվարձաններում: Արևելյան ծայրամասում, քաղաքի կենտրոնի և Հռենոս գետի միջև ընկած են Ստրասբուրգի համալսարանի ուսումնական ու հանրակացարային նոր կորպուսները՝ ժամանակակից ոճով ու հարմարություններով մի քանի մեծածավալ շենքեր: Աշխարհագրական գիտությունները ներկայացված են «Ճարտասանության» ֆակուլտետում, որի «Կլոր սեղանի դահլիճում» էլ տեղի էին ունենում միջազգային համաժողովի նիստերը:

Մեծ թիվ են կազմում արտասահմանյան ուսանողները, այդ թվում և աֆրիկյան ու արաբական երկրներից:

Մեր պատվիրակության անդամները 5 օր հյուրընկալվեցին Փարիզում՝ ծանոթանալով ֆրանսիական մայրաքաղաքի մի շարք տեսարժան վայրերին, ինչպես նաև եղան Սորբոնի համալսարանի Աշխարհագրության ինստիտուտում, որը ուսումնական և գիտահետազոտական միացյալ հաստատություն է իրենից ներկայացնում:

Սովետական ներկայացուցչական պատվիրակության ակտիվ մասնակցությունը տնտեսական շրջանացման մեթոդների հանձնաժողովի և միջազգային սեմինարի աշխատանքներին և արտասահմանյան կոլեգաների հետ հաստատված անձնական ծանոթություններն ու շփումներն, անտարակույս, կնպաստեն աշխարհագրության համապատասխան ճյուղի հետագա զարգացմանը Սովետական Միությունում, ինչպես և սովետական գիտության միջազգային հեղինակության հետագա աճին: